

IDIOSTIL VA SINTAKTIK FIGURALARNING O‘ZARO MUNOSABATI

Zulaypoyeva Gulmira Ubaydulloyevna

NamDU 1-bosqich tayanch doktoranti, FarPI o‘qituvchisi

ORCID: 0000-0003-0204-0201

gulmiraxon2019@gmail.com +998916791095

Annotatsiya Ushbu maqolada nutq muallifining individual o‘ziga xosligini ko‘rsatuvchi idiosstil tushunchasi izohlanadi. Bunda idiosstilni aniqlashda sintaktik figuralarning ahamiyatini ko‘rsatish hamda polisenditon figurasini misollar orqali yoritish maqsad qilib olingan. Shuningdek, individuallikni o‘rganish orqali tilda yangi leksik, sintaktik birliklar va ifoda vositalari bilan boyish jarayonlari xususida fikrlar berilgan.

Kalit so‘zlar: antroposentrik yondashuv, idiosstil, leksik birlik, sintaktik qurilma, sintaktik-stilistika, trop, sintaktik figura, polisenditon.

СООТНОШЕНИЕ ИДИОСТИЛЯ И СИНТАКСИЧЕСКИХ ФИГУР

Аннотация В данной статье раскрывается понятие идиостиля, который указывает на индивидуальность автора речи. Цель данной статьи – показать значение синтаксических фигур в определении идиостиля и на примерах осветить фигуру полисендитона. Также посредством изучения индивидуальности даются мысли о процессах обогащения языка новыми лексическими, синтаксическими единицами и средствами выражения.

Ключевые слова: антропоцентрический подход, идиостиль, лексическая единица, синтаксический аппарат, синтаксически-стилистика, троп, синтаксическая фигура, полисендитон.

RELATIONSHIP OF IDIOSTYLE AND SYNTACTIC FIGURES

Annotation This article explains the concept of idiosstyle, which indicates the individuality of the author of the speech. The purpose of this article is to show the importance of syntactic figures in determining idiosstyle and to illuminate the figure of polysendyton through examples. Also, through the study of individuality, thoughts are given about the processes of enriching the language with new lexical, syntactic units and means of expression.

Key words: anthropocentric approach, idiosstyle, lexical unit, syntactic device, syntactic-stylistics, trope, syntactic figure, polysendyton.

KIRISH

Lingvistika boshqa sohalar singari doimiy o‘shish va rivojlanishda. Bunda bir qancha yondashuvlar va yangi sohalar paydo bo‘ladiki, ba’zi tushunchalar adabiyot va tilshunoslik o‘rtasida ko‘prik vazifasini o‘taydi. Chunonchi, stilistika, lingvopoetika kabilar bunga misoldir. Biz antroposentrik yondashuv mahsuli bo‘lmish idiostil (muallifning individual uslubi) va sintaktik figuralardan biri bo‘lgan polisenditon (ko‘pbog‘lovchilik) haqida fikr yuritamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILIVA METODLAR

Rus tilshunosligida muallif idiostili bilan bog‘liq dastlabki izlanishlar XX asrning 50-60 yillaridan boshlangan, bu Y.Tinyanov [1], Y.N.Karaulov [2] va V.V.Vinogradov[3]larning nomlari bilan bog‘liq.

Idiostil atamasi tilshunoslikka dastlab rus tilshunosi V.P. Grigorev tomonidan kiritildi. U o‘zining “Грамматика идиостиля” [4] nomli monografiyasida idiostil tushunchasining mohiyatini ilk bor izohladi. Shuningdek, T.A.Chernisheva [5], Y.G.Malisheva [6], V.V.Ledenova [7]lar tomonidan ham tadqiq etildi. Ushbu tadqiqotlarda idiostil muallif nutqining o‘ziga xos belgilarini ifoda etuvchi hodisa sifatida talqin etildi.

O‘zbek tilshunosligida muallif idiostilini o‘rganishga qaratilgan ilk tadqiqot ishi sifatida S.Umirovaning dissertasiyasi [8]ni ko‘rsatish mumkin. M.Abdupattoyev o‘zining doktorlik dissertatsiyasida “Mazkur atama badiiy asar tahliliga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda qo‘llanib, nutq muallifining betakror va noyob uslubi ma’nosida ishlatilib, boshqa mualliflar uslubidan keskin farq qiluvchi so‘z tanlash mahorati, muallif nutqining sintaktik o‘ziga xosligi va fikrni yetkazish uslubi ma’nosini o‘z ichiga oladi” [9], degan xulosaga keladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Polisenditon badiiy uslubda keng qo‘llaniladi. Bunday gaplar anglatgan ma’nolariga ko‘ra asindeton (bog‘lovchisizlik) usulida shakllangan gaplardan farqlanmasa-da, shu ma’noni ifodalash usuli bilan farq qiladi. Bunda ham uyushiq bo‘laklar ohangidagi me’yor, ritm saqlanib qoladi, ammo u bog‘lovchisiz gaplardagidan o‘z salobati bilan, ta’kidlash ohangi bilan farq qiladi. Nutqqa sokinlik va shu bilan birga ko‘tarinkilik beradi.

Ro‘zg‘or g‘ami **yoki** maktab, ish,

Balki, injiqligi dadamning,

Balki, onasini sog‘inish,

Balki, kasalligi kattamning...

(I.Mirzo[10] . “*Bolalikda*”, 118-bet)

Yuqoridagi she’riy misolda *yoki* ayiruv bog‘lovchisi, *balki* zidlov bog‘lovchisi takroran murakkab sodda gap hosil qilishda qo‘llanib kelyapti. Shoir o‘z ruhiy holati va beoromligi sababini boshqalarga ham ifodalashni ko‘zda tutgan.

Goho yomon qarab, **goh** qaramasdan,

Goho yolg‘on kulib, **goh** kulib rosdan,

Goho erkalanmay, erkalamasdan,

Siz ko‘nglim og‘ritib charchamadingiz.

(I.Mirzo. “Siz...” she’ri)

I.Mirzo ijodidan olingan parchada *goh, goh* ayiruv bog‘lovchisi yordamida badiiy namunaning dunyoga kelganini ko‘ramiz. Birgina bog‘lovchi bilan hosil qilingan gaplar o‘ziga xos kompozitsion qurilishni vujudga keltirgan.

Na ayron, **na** qimizsan,

Na yigitsan, **na** qizsan.

Tosh-tarozi yo‘q senga,

Bo‘laverar na qilsang.

Yo cho‘mich, **yo** moy bo‘lgin,

Yo kesak, **yo** loy bo‘lgin,

Kambag‘allik ayb emas,

Uyalmasang, boy bo‘lgin.

(I.Mirzo . Ixtiyor,150-bet)

Bu she’riy parchada 2 ta bog‘lovchi qatnashgan: *na, na* inkor bog‘lovchisi; *-yo, yo* ayiruv bog‘lovchisi. Ushbu bog‘lovchilarning ishtiroki o‘ziga xos ohangdorlikni yuzaga keltirgan hamda misolda qo‘llangan bog‘lovchilar voqea bayonida o‘ziga xos badiiylikni vujudga keltirgan.

Yo jilg‘asiz o‘zanidan adashgan,

Yo yulduzsiz nogoh yerlarga tushgan,

Yoki qora qismatning bir qulisiz,

Kulsangiz **ham** bunchalar qayg‘ulisiz.

(I.Mirzo. Tillo zanjir.211-bet)

Tahlil jarayonida polisenditonning yana bir xususiyatiga guvohi bo‘ldikki, bu figuradan ko‘pincha qahramonning holatini tasvirlashda, bundan tashqari, peyzaj va portret tasvirlarida ham keng foydalanish mumkin. Bu misolda ham qahramon holati tasvirlanyapti, *-yo, yoki* ayiruv bog‘lovchilari, *ham* biriktiruv bog‘lovchisi ishtirok etgan.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan fikr va misollardan shuni aytish mumkinki, idiostil nutq muallifining okkazional o‘ziga xosligidir. Til tashuvchisi bo‘lgan ijodkor idiostilida mavjud fonetik, leksik, sintaktik birliklar yoki trop yoxud sintaktik figuralarning ayrimlarining qo‘llanilishi, albatta, tilimizni boyishiga xizmat qiladi. Idiostilni aniqlash uchun kategoriya sifatida sintaktik figuralar faol hisoblanadi. Xususan, shoir Iqbol Mirzo idiostilida takror va antiteza ko‘pdir. Bundan tashqari, uning polisenditon (ko‘pbog‘lovchilik) figurasidan ham samarali foydalangani ham bizga ma’lum bo‘ldi. Polisenditon figurasini ishtirok etgan gaplar o‘zining keskinligi, ifoda tasvirining yorqinligi bilan ajralib turadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. М., 1977
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность . — М. : Наука, 1987.

3. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М., 1963. 73 стр.
4. Григорьев В.В. Грамматика идиостиля: В.Хлебников. М., 1983
5. Чернышева Т.А. Идиостиль: лингвистические контуры изучения/ Вестник Череповецкого государственного университета, №1, 2010.
6. Малышева Е. Г. Идиостиль Владислава Ходасевича(опыт когнитивно-языкового анализа). Автореф. дис. к. ф. н.: Омск, 1997. С 22 ;
7. Леденёва В. В. Особенности идиолекта . М.: Изд-во Моск. пед. ун-та, 2000. С 185 .
8. Умирова С. Ўзбек шеърлятида лингвистик воситалар ва поэтик индивидуаллик (Усмон Азим шеърляти мисолида): Фил. фанл. б.фал.док. ((PhD) дисс. автореф. – Самарқанд, 2019.
9. Абдупаттоев М.Т. Ўзбек тилининг поэтик синтаксиси. Фил. фан. доктори дисс... автореф... Фарғона 2021.
10. Иқбол Мирзо. Кўзларингга термулсайдим. 1 жилд.-Т., Шарқ.2020.